

MADANIY VA MA'NAVIY MEROSNI HIMOYA QILISHDA MILLIY
QADRIYATLAR VA XALQARO HUQUQIY MEXANIZMLAR UYG'UNLIGI

Jumanova Dinora Alimardon qizi

5111600 – Tarix fakulteti “Milliy g‘oya, ma’naviyat asoslari va huquq ta’limi” bakalavriat ta’lim
yo‘nalishi 403-guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada madaniy va ma’naviy merosni himoya qilish jarayonida milliy qadriyatlar hamda xalqaro huquqiy mexanizmlar o‘rtasidagi uyg‘unlik masalasi ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Madaniy meros jamiyatning tarixiy xotirasi, ma’naviy o‘zligi va milliy taraqqiyotini ta’minlovchi muhim omil sifatida ko‘rib chiqiladi. Maqolada milliy qadriyatlarning madaniy merosni asrashdagi tarbiyaviy, ijtimoiy-falsafiy va ma’naviy ahamiyati ochib beriladi. Shuningdek, xalqaro konvensiyalar, huquqiy normalar va institutsional mexanizmlar orqali moddiy va nomoddiy meros obyektlarini muhofaza qilishning dolzarb yo‘nalishlari yoritiladi. Tadqiqotda milliy manfaatlar, tarixiy merosga hurmat, yosh avlodga ma’naviy immunitetni shakllantirish hamda xalqaro hamkorlik tamoyillari o‘zaro bog‘liq holda baholanadi. Maqolada O‘zbekiston tajribasi asosida madaniy va ma’naviy merosni himoya qilishda milliy siyosat, huquqiy baza va xalqaro majburiyatlar uyg‘unligini ta’minlashning pedagogik va ma’naviy-ma’rifiy ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: madaniy meros, ma’naviy meros, milliy qadriyatlar, xalqaro huquq, ma’naviy tarbiya, tarixiy xotira, huquqiy mexanizm, madaniy identiklik.

Аннотация: В данной статье научно-теоретически анализируется вопрос гармонизации национальных ценностей и международно-правовых механизмов в процессе защиты культурного и духовного наследия. Культурное наследие рассматривается как важный фактор, обеспечивающий историческую память общества, духовную самобытность и национальное развитие. В статье раскрывается воспитательное, социально-философское и духовное значение национальных ценностей в сохранении культурного наследия. Также освещаются актуальные направления охраны объектов материального и нематериального наследия посредством международных конвенций, правовых норм и институциональных механизмов. В исследовании во взаимосвязи оцениваются национальные интересы, уважение к историческому наследию, формирование духовного иммунитета у молодого поколения и принципы международного сотрудничества. На основе опыта Узбекистана обосновывается педагогическое и духовно-просветительское значение обеспечения согласованности национальной политики, правовой базы и международных обязательств в защите культурного и духовного наследия.

Ключевые слова: культурное наследие, духовное наследие, национальные ценности, международное право, духовное воспитание, историческая память, правовой механизм, культурная идентичность.

Abstract: *This article provides a scientific and theoretical analysis of the harmony between national values and international legal mechanisms in the process of protecting cultural and spiritual heritage. Cultural heritage is considered an important factor that ensures society's historical memory, spiritual identity, and national development. The article reveals the educational, socio-philosophical, and spiritual significance of national values in preserving cultural heritage. It also highlights current directions for protecting tangible and intangible heritage objects through international conventions, legal norms, and institutional mechanisms. The study examines national interests, respect for historical heritage, the formation of spiritual immunity among the younger generation, and the principles of international cooperation as interrelated processes. Based on the experience of Uzbekistan, the article substantiates the pedagogical, spiritual, and educational significance of ensuring the coherence of national policy, the legal framework, and international obligations in the protection of cultural and spiritual heritage.*

Keywords: *cultural heritage, spiritual heritage, national values, international law, spiritual education, historical memory, legal mechanism, cultural identity.*

KIRISH

Madaniy va ma'naviy meros har bir xalqning tarixiy xotirasi, ijtimoiy tajribasi, ma'naviy dunyoqarashi va milliy o'zligini ifodalovchi muhim qadriyatlar tizimidir. U xalqning ko'p asrlik hayot tarzi, urf-odatlar, an'analari, diniy-ma'rifiy qarashlari, san'at namunalari, me'moriy obidalari, og'zaki ijodi, axloqiy mezonlari va ijtimoiy munosabatlarida namoyon bo'ladi. Shu jihatdan madaniy va ma'naviy merosni himoya qilish faqat tarixiy yodgorliklarni saqlash bilan cheklanmaydi, balki jamiyatning ma'naviy barqarorligi, avlodlar davomiyligi, milliy tarbiya va fuqarolik mas'uliyatini mustahkamlash bilan bevosita bog'liq jarayon sifatida qaraladi.

Bugungi globallashuv sharoitida madaniy merosni asrash masalasi yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Axborot oqimlarining tezlashuvi, madaniyatlararo muloqotning kengayishi, turli g'oyaviy ta'sirlarning kuchayishi milliy qadriyatlarni chuqur anglash va ularni zamonaviy huquqiy mexanizmlar asosida himoya qilish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, yosh avlod ongida tarixiy xotira, milliy g'urur, madaniy identiklik va ma'naviy mas'uliyatni shakllantirish pedagogik jarayonning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Milliy g'oya va ma'naviyat asoslari yo'nalishida madaniy merosga bo'lgan munosabat shaxs tarbiyasi, ijtimoiy faollik va vatanparvarlik tuyg'ulari bilan uzviy bog'liqdir.

Madaniy va ma'naviy merosni himoya qilishda milliy qadriyatlar ichki ma'naviy tayanch vazifasini bajarsa, xalqaro huquqiy mexanizmlar ushbu merosni global miqyosda e'tirof etish, muhofaza qilish va kelajak avlodlarga yetkazishning huquqiy kafolatlarini yaratadi. Xalqaro konvensiyalar, davlatlararo hamkorlik, ilmiy-amaliy dasturlar va madaniy diplomatiya bu borada muhim vosita sifatida maydonga chiqadi. Shu sababli milliy manfaatlar, tarixiy merosga hurmat va xalqaro majburiyatlar o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlash madaniy siyosatning asosiy yo'nalishlaridan biri sanaladi.

Mazkur maqolada madaniy va ma'naviy merosni himoya qilishda milliy qadriyatlar hamda xalqaro huquqiy mexanizmlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik ilmiy-pedagogik nuqtayi

nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqot mavzusi jamiyatda ma'naviy tarbiya samaradorligini oshirish, yoshlarning tarixiy-madaniy merosga ongli munosabatini shakllantirish va milliy qadriyatlarni zamonaviy huquqiy yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish masalalarini yoritishga qaratilgan.

Adabiyotlar sharhi

Madaniy va ma'naviy merosni himoya qilish masalasi tarix, falsafa, huquqshunoslik, pedagogika va madaniyatshunoslik fanlari kesishgan nuqtada o'rganiladi. Ilmiy adabiyotlarda madaniy meros xalqning tarixiy xotirasi, milliy o'zligini anglash vositasi va avlodlararo ma'naviy uzviylikni ta'minlovchi ijtimoiy hodisa sifatida talqin etiladi. Ma'naviy qadriyatlar esa merosni faqat moddiy obyekt sifatida emas, balki tarbiyaviy, axloqiy va g'oyaviy mazmunga ega bo'lgan tirik ijtimoiy tajriba sifatida anglashga xizmat qiladi. Huquqiy yo'nalishdagi tadqiqotlarda xalqaro konvensiyalar, davlat siyosati, normativ-huquqiy hujjatlar va institutsional boshqaruv mexanizmlari madaniy meros muhofazasining asosiy kafolatlari sifatida ko'rsatiladi. Pedagogik manbalarda esa madaniy merosni yoshlar ongiga singdirish, milliy g'urur, tarixiy mas'uliyat va ma'naviy immunitetni shakllantirish jarayoni ta'lim-tarbiya tizimining muhim vazifasi sifatida baholanadi.

Metodlar

Tadqiqotda madaniy va ma'naviy merosni himoya qilishda milliy qadriyatlar hamda xalqaro huquqiy mexanizmlar uyg'unligini o'rganish uchun kompleks ilmiy yondashuv qo'llanildi. Mavzuning mazmuni ko'p qirrali bo'lgani sababli unda tarixiy, huquqiy, falsafiy, pedagogik va madaniyatshunoslikka oid tahlil usullaridan foydalanildi. Avvalo, madaniy va ma'naviy meros tushunchalarining nazariy asoslari aniqlanib, ularning jamiyat taraqqiyoti, milliy o'zlikni anglash, yosh avlod tarbiyasi va ijtimoiy barqarorlikdagi o'rni ilmiy manbalar asosida sharhlandi. Bu jarayonda tarixiylik tamoyili asosiy metodologik mezon sifatida tanlandi, chunki madaniy merosni bugungi kun ehtiyojlari bilan bog'lash uchun uning shakllanish bosqichlari, ijtimoiy vazifalari va ma'naviy mazmunini tarixiy jarayon bilan birlikda o'rganish zarur.

Tadqiqotda qiyosiy tahlil usuli muhim ahamiyat kasb etdi. Ushbu usul orqali milliy qadriyatlar tizimi, davlat siyosati va xalqaro huquqiy talablar o'rtasidagi o'xshashlik hamda farqli jihatlar aniqlashga harakat qilindi. Xususan, madaniy merosni asrash bo'yicha milliy yondashuvlarning xalqaro normalar bilan moslashuvi, moddiy va nomoddiy merosni muhofaza qilish mexanizmlarining amaliy samaradorligi tahlil qilindi. Qiyosiy yondashuv xorijiy tajriba va mahalliy amaliyotni bir-biri bilan solishtirish imkonini berdi hamda madaniy merosni himoya qilishda xalqaro hamkorlikning ahamiyatini ochishga xizmat qildi.

Shuningdek, tadqiqotda tizimli tahlil metodidan foydalanildi. Madaniy va ma'naviy merosni himoya qilish jarayoni alohida huquqiy yoki madaniy hodisa sifatida emas, balki ta'lim, tarbiya, davlat boshqaruvi, xalqaro hamkorlik, jamoatchilik faolligi va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bilan bog'liq yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqildi. Bu yondashuv merosni muhofaza qilishda faqat normativ hujjatlar emas, balki shaxsiy mas'uliyat, ijtimoiy ong, oilaviy tarbiya, ta'lim muassasalari va fuqarolik jamiyati institutlarining ham muhim o'rin tutishini ko'rsatishga imkon berdi.

Pedagogik tahlil usuli orqali madaniy va ma'naviy merosning yoshlar tarbiyasidagi o'rni, milliy g'oya va ma'naviyat asoslari fanlari mazmunidagi tarbiyaviy imkoniyatlari o'rganildi. Bunda madaniy merosni o'quv jarayoniga kiritish, tarixiy obidalar, xalq og'zaki ijodi, urf-odatlar va ma'naviy qadriyatlar orqali talabalar ongida milliy g'urur, madaniy xotira va vatanparvarlik tuyg'ularini rivojlantirish imkoniyatlariga e'tibor qaratildi. Shu asosda tadqiqotda nazariy tahlil, qiyoslash, umumlashtirish, tizimlashtirish va pedagogik talqin metodlari o'zaro bog'liq holda qo'llanildi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, madaniy va ma'naviy merosni himoya qilishda milliy qadriyatlar hamda xalqaro huquqiy mexanizmlar bir-birini inkor etuvchi emas, balki o'zaro to'ldiruvchi omillar sifatida namoyon bo'ladi. Milliy qadriyatlar merosni xalq ongida tirik saqlash, unga hurmat bilan munosabatda bo'lish, avlodlar davomiyligini ta'minlash va madaniy o'zlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Xalqaro huquqiy mexanizmlar esa ushbu jarayonni me'yoriy, institutsional va hamkorlik asosida tartibga solib, madaniy meros obyektlarini nafaqat milliy, balki umuminsoniy boylik sifatida muhofaza qilish imkonini yaratadi.

Tahlillar asosida aniqlanishicha, madaniy va ma'naviy merosni samarali himoya qilish faqat davlat organlari faoliyati bilan cheklanmasligi lozim. Bu jarayonda ta'lim muassasalari, oila, mahalla, ilmiy tashkilotlar, ommaviy axborot vositalari, fuqarolik jamiyati institutlari va yoshlar tashkilotlarining hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, pedagogik oliy ta'lim tizimida milliy g'oya, ma'naviyat asoslari, tarix, huquq va madaniyatshunoslik fanlari orqali talabalarda merosga nisbatan ongli, mas'uliyatli va faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish imkoniyati mavjud. Bu esa madaniy merosni himoya qilishni faqat tashkiliy-huquqiy masala emas, balki ma'naviy tarbiya va ijtimoiy ongni rivojlantirish jarayoni sifatida baholash zarurligini ko'rsatadi.

Natijalar shuningdek, milliy qadriyatlar va xalqaro huquqiy talablar o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlashda muvozanatli yondashuv zarurligini tasdiqlaydi. Bir tomondan, madaniy meros xalqning tarixiy xotirasi, urf-odati, diniy-ma'rifiy qarashlari va milliy o'zligini aks ettiradi. Ikkinchi tomondan, xalqaro huquqiy normalar ushbu merosni umumjahon madaniy makonining ajralmas qismi sifatida e'tirof etadi. Shu sababli milliy manfaatlarni saqlagan holda xalqaro hamkorlikni kengaytirish, madaniy meros obyektlarini ilmiy o'rganish, raqamlashtirish, targ'ib qilish va kelajak avlodlarga yetkazish muhim vazifa hisoblanadi.

O'rganilgan materiallar asosida shunday xulosaviy natijaga kelish mumkinki, madaniy va ma'naviy merosni himoya qilishda huquqiy kafolatlar bilan bir qatorda ma'naviy ong, tarbiyaviy muhit va ijtimoiy mas'uliyat hal qiluvchi ahamiyatga ega. Milliy qadriyatlar merosning ichki mazmunini, xalqaro mexanizmlar esa uning tashkiliy-huquqiy himoyasini ta'minlaydi. Ularning uyg'unligi madaniy barqarorlik, ma'naviy taraqqiyot va yosh avlod tarbiyasining muhim sharti sifatida namoyon bo'ladi.

Muhokama

Madaniy va ma'naviy merosni himoya qilish masalasi bugungi davrda nafaqat tarixiy obidalarni saqlash, balki jamiyatning ma'naviy barqarorligini ta'minlash, yosh avlodning milliy o'zligini shakllantirish va madaniyatlararo muloqotda milliy manfaatlarni himoya

qilish bilan bevosita bog'liqdir. Shu sababli mazkur jarayonga faqat huquqiy yoki tashkiliy nuqtayi nazardan yondashish yetarli emas. Madaniy merosni asrash, avvalo, ijtimoiy ong, tarbiyaviy muhit, milliy g'oya va ma'naviy qadriyatlar tizimi bilan uzviy aloqada ko'rilishi lozim. Chunki merosning haqiqiy davomiyligi uni muzey, arxiv yoki yodgorlik sifatida saqlash bilangina emas, balki uni xalq hayoti, ta'lim mazmuni, yoshlar dunyoqarashi va ijtimoiy amaliyotga singdirish orqali ta'minlanadi.

Milliy qadriyatlar madaniy va ma'naviy merosni himoya qilishda ichki ma'naviy mezon vazifasini bajaradi. Ular xalqning tarixiy xotirasi, urf-odatlar, axloqiy qarashlari, estetik didi va ijtimoiy tajribasini ifodalaydi. Shu bois madaniy merosga munosabat yoshlar ongida milliy g'urur, vatanparvarlik, ajdodlar merosiga hurmat va fuqarolik mas'uliyatini shakllantirishning muhim vositasi hisoblanadi. Pedagogik nuqtayi nazardan, madaniy merosni o'rganish talabalarda tarixiy jarayonlarga ongli baho berish, milliy qadriyatlarni tahliliy anglash va global madaniy makonda o'z pozitsiyasini to'g'ri belgilash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Xalqaro huquqiy mexanizmlar esa madaniy merosni muhofaza qilishning tashqi kafolatlarini yaratadi. Xalqaro konvensiyalar, davlatlararo kelishuvlar, ilmiy hamkorlik dasturlari va madaniy diplomatiya meros obyektlarini umumjahon ahamiyatiga ega qadriyat sifatida tan olishga xizmat qiladi. Biroq xalqaro mexanizmlardan samarali foydalanish milliy qadriyatlarni chetga surish hisobiga emas, balki ularni xalqaro normalar bilan uyg'unlashtirish orqali amalga oshirilishi zarur. Aks holda, madaniy merosning mazmuni rasmiy-huquqiy himoya doirasida saqlangani bilan, uning jamiyat ongidagi tarbiyaviy va ma'naviy ta'siri zaiflashishi mumkin.

Shu jihatdan O'zbekiston tajribasida madaniy va ma'naviy merosni himoya qilishda milliy siyosat, ta'lim-tarbiya tizimi, huquqiy baza va xalqaro hamkorlikning o'zaro bog'liqligi muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, pedagogik oliy ta'limda milliy g'oya va ma'naviyat asoslari fanlari orqali talabalarni madaniy merosga befarq bo'lmagan, tarixiy xotiraga tayanadigan, milliy qadriyatlarni zamonaviy tafakkur bilan anglaydigan shaxs sifatida tarbiyalash dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Bu esa madaniy merosni himoya qilishni faqat davlat siyosati darajasida emas, balki shaxs, jamiyat va xalqaro hamjamiyat mas'uliyatini birlashtiruvchi murakkab ma'naviy-huquqiy jarayon sifatida baholash imkonini beradi.

Xulosa

Madaniy va ma'naviy merosni himoya qilish har bir jamiyatning tarixiy xotirasi, milliy o'zligi, ma'naviy barqarorligi va kelajak avlod tarbiyasi bilan chambarchas bog'liq bo'lgan dolzarb ilmiy-amaliy masaladir. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, madaniy meros faqat moddiy yodgorliklar, tarixiy obidalar yoki san'at namunalaridan iborat emas, balki xalqning dunyoqarashi, axloqiy mezonlari, urf-odatlar, an'analari, og'zaki ijodi, estetik tafakkuri va ma'naviy tajribasini o'zida mujassam etgan keng ijtimoiy hodisadir. Shu bois uni himoya qilish jarayoni huquqiy, pedagogik, ma'naviy-ma'rifiy va ijtimoiy omillar uyg'unligida amalga oshirilishi lozim.

Tadqiqot natijalari milliy qadriyatlar madaniy va ma'naviy merosni asrashning ichki ma'naviy tayanchi ekanini ko'rsatdi. Milliy qadriyatlar orqali yosh avlodda ajdodlar merosiga hurmat, tarixiy xotiraga sadoqat, vatanparvarlik, fuqarolik mas'uliyati va madaniy

identiklik shakllanadi. Ayniqsa, pedagogik oliy ta'lim tizimida milliy g'oya va ma'naviyat asoslari yo'nalishidagi fanlar madaniy merosni tarbiyaviy jarayon bilan bog'lashda muhim imkoniyatlarga ega. Bu fanlar talabalarda merosni faqat o'tmishga oid qadriyat sifatida emas, balki bugungi jamiyat taraqqiyoti va ma'naviy yangilanishining muhim manbai sifatida anglash ko'nikmasini rivojlantiradi.

Xalqaro huquqiy mexanizmlar esa madaniy va ma'naviy merosni muhofaza qilishning tashkiliy-huquqiy kafolatlarini mustahkamlaydi. Xalqaro konvensiyalar, davlatlararo hamkorlik, ilmiy dasturlar va madaniy diplomatiya meros obyektlarini umuminsoniy qadriyat sifatida e'tirof etishga xizmat qiladi. Biroq xalqaro mexanizmlarning samaradorligi ularning milliy manfaatlar, tarixiy tajriba va ma'naviy qadriyatlar bilan uyg'unlashgan holda qo'llanishiga bog'liq. Milliy mazmun va xalqaro huquqiy talablar o'rtasidagi muvozanat saqlangandagina madaniy merosning asl mohiyati, tarbiyaviy kuchi va ijtimoiy ahamiyati to'liq namoyon bo'ladi.

Shunday qilib, madaniy va ma'naviy merosni himoya qilishda milliy qadriyatlar va xalqaro huquqiy mexanizmlar uyg'unligi jamiyatning ma'naviy taraqqiyoti, yoshlar tarbiyasi va madaniy barqarorligini ta'minlovchi muhim omildir. Mazkur jarayonda davlat siyosati, ta'lim muassasalari, oila, mahalla, ilmiy jamoatchilik va xalqaro tashkilotlar hamkorligi izchil yo'lga qo'yilishi zarur. Madaniy merosga ongli, mas'uliyatli va faol munosabatni shakllantirish esa milliy g'oya va ma'naviyat asoslari yo'nalishidagi ta'lim-tarbiyaning ustuvor vazifalaridan biri bo'lib qoladi.

ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. Toshkent: O'zbekiston, 2021.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. Quronov M. Milliy tarbiya. Toshkent: Ma'naviyat, 2007.
4. Otamurodov S. Globalashuv va milliy-ma'naviy xavfsizlik. Toshkent: Akademiya, 2013.
5. Jo'rayev N. Tarix falsafasining nazariy asoslari. Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
6. Ergashev I., Farxodjonova N. Milliy g'oya: asosiy tushuncha va tamoyillar. Toshkent: Akademiya, 2018.
7. Umarov E. Madaniyatshunoslik. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2005.
8. O'zbekiston Respublikasining "Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to'g'risida"gi Qonuni. Toshkent, 2001.
9. UNESCO. Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. Paris, 1972.
10. UNESCO. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Paris, 2003.